

**Mgr. Van de Hurkiaan te Heesch,
gemeente Bernheze**

Datum
10-07-2009

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

Colofon

Opdrachtgever: SAB Eindhoven
Project: Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer: S090228
Titel: Bureauonderzoek, Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Datum: 10-07-2009
Projectleider: drs. D. Hagens
Auteurs: drs. D. Hagens (historicus), drs. S.M. Koeman (fysisch geograaf), drs. R. Nillesen (historicus)
Tekenaar: dhr. J. Heersink (archeoloog, GIS/CAD-specialist)
Autorisatie: dr. J.A. Mol (senior prospector)
Druk: Synthegra bv, Doetinchem
ISSN: 1874-9771

Synthegra bv

Kerkhofstraat 21, NL-5554 HG Valkenswaard
Telefoon +31 (0)88 81 81 981, Fax +31 (0)88 81 81 989, Internet: www.synthegra.nl
Bankrelatie Friesland Bank, nr. 295191155, BTW nr. NL819631288B01, HR 01115557

© Synthegra bv, 2009

De rechten van intellectueel eigendom verblijven te allen tijde bij Synthegra bv.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

INHOUD

Administratieve gegevens	4
1 Inleiding	5
1.1 Onderzoekskader	5
1.2 Onderzoeksdoel en vraagstellingen	5
1.3 Ligging en huidige situatie plangebied	6
2 Bureauonderzoek	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Landschapsgenese	7
2.3 Archeologische waarden in en rondom het plangebied	13
2.4 Historische ontwikkeling	15
2.5 Gespecificeerde archeologische verwachting	18
3 Conclusies en aanbevelingen	20
3.1 Inleiding	20
3.2 Conclusies / beantwoording onderzoeksvragen	20
3.3 Aanbevelingen	21
Literatuur en kaarten	22

Bijlagen:

Bijlage 1: Overzicht van relevante geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 2: Combinatiekaart IKAW, AMK en Archis waarnemingen

Afbeelding voorblad: tracé van de 19e eeuwse rijksweg door Heesch (bron: www.bhic.nl).

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

Administratieve gegevens

Toponiem	: Mgr. Van den Hurkiaan
Plaats	: Heesch
Gemeente	: Bernheze
Provincie	: Noord-Brabant
Projectnummer	: S090228
Bevoegd gezag	: gemeente Bernheze
Opdrachtgever	: SAB Eindhoven
Uitvoerende instantie	: Synthegra bv
Onderzoeksmelding (ARCHIS)	: 35.973
Datum onderzoeksmelding	: 06-07-2009
Onderzoeksnummer (ARCHIS)	: nog te bepalen
Kaartblad	: 45E
Periode	: ijzertijd – nieuwe tijd
Oppervlakte	: circa 4.100 m ²
Perceelnummer(s)	: Gemeente Bernheze, sectie onbekend, nummer 6641
Grond eigenaar / beheerder	: onbekend
Grondgebruik	: grasland
Geologie	: Fluvioperiglaciale afzettingen (Formatie van Boxtel) bedekt met dekzand (Laagpakket van Wierden, Formatie van Boxtel)
Geomorfologie	: Golvende dekzandvlakte
Bodem	: Gooreerdgronden
Depot	: Documentatie en vondsten zullen worden aangeleverd aan het Provinciaal Depot van Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch

De onderzoekslocatie wordt omsloten door de volgende 4 coördinaten:

Noordwest	X: 164109	Y: 416506
Noordoost	X: 164193	Y: 416362
Zuidoost	X: 164193	Y: 416362
Zuidwest	X: 164109	Y: 416506

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

Synthegra heeft in opdracht van SAB Eindhoven een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een terrein aan de Monseigneur Van den Hurkiaan in Heesch (afbeelding 1.1). De aanleiding voor het onderzoek is voorgenomen nieuwbouw. De diepte van de toekomstige bodemverstoring is op dit moment onbekend, maar uitgaande van de aanleg van bouwputten voor de bebouwing zal de bodem waarschijnlijk tot in het archeologische niveau worden verstoord, dat in dit gebied vanaf 30 cm beneden maaiveld verwacht kan worden.

Door de graafwerkzaamheden, die zullen gaan plaatsvinden, kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden in het gebied verloren gaan. Daarom is vanwege de regelgeving van de overheid voorafgaand aan de graafwerkzaamheden archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1.¹

Het bevoegd gezag, de gemeente Bernheze, zal de resultaten van het onderzoek toetsen en een selectiebesluit nemen.

1.2 Onderzoeksdoel en vraagstellingen

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting aan de hand van bestaande bronnen over bekende of verwachte landschappelijke, historische en archeologische waarden.

De volgende onderzoeksvragen zullen, indien mogelijk, worden beantwoord:

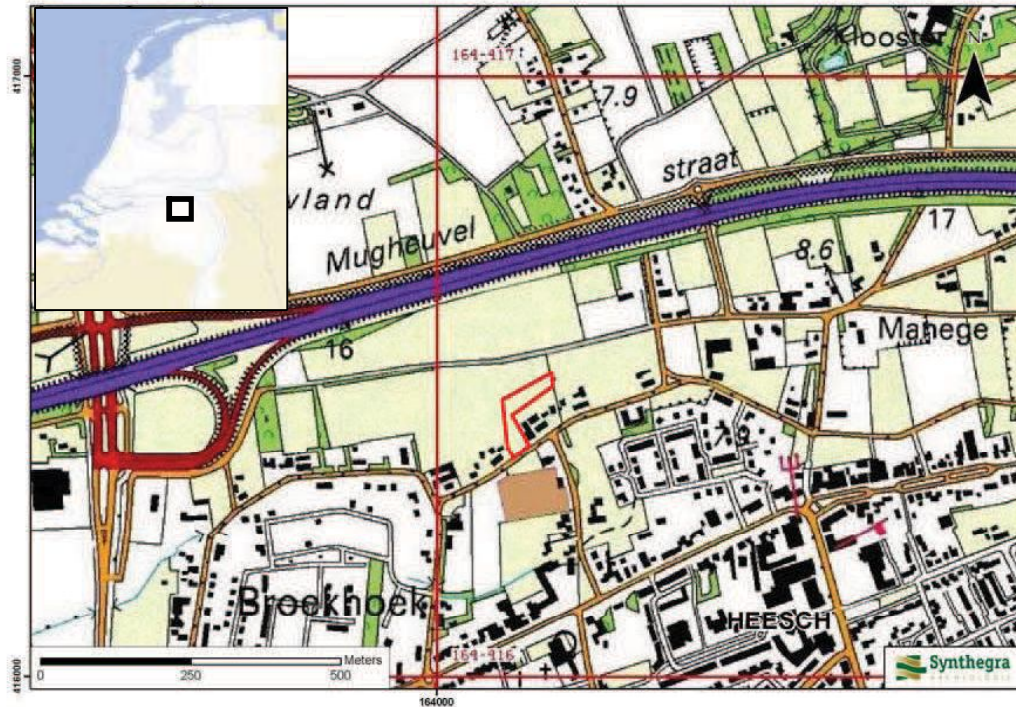
- Wat is de opbouw van de ondergrond en het verwachte bodemtype?
- Worden in het onderzoeksgebied archeologische vindplaatsen verwacht?
- Wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- In hoeverre worden eventueel aanwezige archeologische resten bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling van het gebied?

¹ CvAK 2006a.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

1.3 Ligging en huidige situatie plangebied

Het plangebied is circa 4.100 m² groot en ligt aan de Monseigneur Van den Hurkiaan in Heesch (afbeelding 1.1). Het terrein wordt in het noorden en oosten begrensd door grasland, in het zuidoosten door erfafscheidingen en bestaande bebouwing, in het zuiden door de Monseigneur Van den Hurkiaan en in het westen door een erfafscheiding en grasland. Het plangebied is in gebruik als grasland. De hoogte van het maaiveld varieert van circa 7,2 m +NAP (Normaal Amsterdams Peil)² in het noorden van het plangebied tot 7,6 m +NAP in het zuiden van het plangebied.

Afbeelding 1.1: Het plangebied op de Topografische Kaart van Nederland 1:25.000 aangegeven met het rode kader (Bron: TOP25raster 1998. Topografische Dienst Nederland, Emmen).

² Hoogteligging van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) in m NAP geraadpleegd op www.ahn.nl

2 Bureauonderzoek

2.1 Inleiding

Tijdens het bureauonderzoek is met behulp van bestaande bronnen een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied opgesteld. Dit is gedaan door het raadplegen van voor de archeologie relevante (schriftelijke) bronnen. Dit betreffen met name gegevens over bekende archeologische vindplaatsen in en rond het plangebied. Deze zijn aangevuld met historisch en fysisch-geografisch onderzoek, waarbij informatie over vroeger grondgebruik is verkregen door de analyse van historische kaarten en tevens gegevens over de geologie, geomorfologie en bodem zijn bestudeerd.

2.2 Landschapsgenese

Voor het bepalen of, waar en uit welke periode archeologische resten kunnen worden verwacht, zijn gegevens over de landschapsgenese verzameld:

- Geologische Kaart, schaal 1:600.000
- Geomorfologische Kaart, schaal 1:50.000
- Bodemkaart, schaal 1:50.000
- Relevante achtergrondliteratuur

Voor de geologische beschrijving is gebruik gemaakt van de lithostratigrafische indeling van de ondiepe ondergrond.³ Zie voor een overzicht van de geologische en archeologische perioden bijlage 1.

Geologie en geomorfologie

Het plangebied ligt in het zuidelijk zandgebied. Het is een relatief vlak gebied, dat nooit door het landijs bedekt is geweest.⁴ De ondergrond wordt doorsneden door een aantal zuidoost-noordwest georiënteerde breuken, die de Centrale Slenk en de Peelhorst begrenzen. De Peelrandbreuk, die de westgrens van de Peelhorst vormt, loopt door Heesch heen.⁵ Het plangebied ligt waarschijnlijk net ten westen van deze breuk en ligt dus in het dalingsgebied de Centrale Slenk. De oudere afzettingen zijn als gevolg van tektonische bodemdaling tot grote diepte weggezakt.⁶ De Centrale Slenk is opgevuld met een zandpakket van meer dan 15 m dik, soms zelfs 45 m dik.

De laatste ijstijd, het Weichselien (circa 115.000 – 11.755 jaar geleden), is belangrijk geweest voor de vorming van het huidige landschap rond het plangebied. In deze periode is veel zand afgezet. Volgens de Geologische Overzichtskaart van Nederland⁷ liggen in het plangebied dan ook afzettingen aan het oppervlak die in deze periode zijn afgezet, namelijk fluvioperiglaciale afzettingen bedekt met dekzand.

In het Weichselien bereikte het landijs Nederland niet, maar de zeespiegel daalde sterk en het klimaat werd steeds kouder en droger.⁸ Tijdens een zeer koude periode, het Pleniglaciaal (circa 75.000 – 15.700 jaar geleden), was de ondergrond periodiek permanent bevroren en moest het regen- en sneeuwmeltwater over het oppervlak afstromen. Hierdoor werden fluvioperiglaciale afzettingen gevormd en (bestaande) dalen

³ De Mulder e.a. 2003 en via www.nitg.tno.nl: Dinoloket, Standaarden, Lithostratigrafische Nomenclator van de ondiepe ondergrond.

⁴ Berendsen 2005, 29.

⁵ Stiboka en RGD 1983, blad 45 's-Hertogenbosch.

⁶ Berendsen 2005, 31.

⁷ NITG-TNO 2006.

⁸ Berendsen 2004, 183.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

uitgesleten. De fluvioperiglaciale afzettingen zijn zeer divers en bestaan uit fijn en grof zand, soms met grind, leemlagen en plantenresten en worden tot de Formatie van Bortel gerekend.⁹ Deze afzettingen bevinden zich in de diepere ondergrond van het plangebied.

Later zijn de fluvioperiglaciale afzettingen bedekt met dekzand. In de koudste en droogste perioden van het Weichselien, met name tijdens het Laat-Pleniglaciaal (circa 26.000 – 15.700 jaar geleden) en sommige perioden van het Laat-Glaciaal (circa 15.700 – 11.755 jaar geleden), was de vegetatie vrijwel verdwenen. Hierdoor kon op grote schaal verstuiving optreden, waarbij dekzand is afgezet.¹⁰ Dit (vaak lemige) zand is kalkloos, fijnkorrelig (150 – 210 µm), goed afgerond, goed gesorteerd en arm aan grind en wordt tot het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Bortel gerekend. Het reliëf, dat tijdens de afzetting is ontstaan, wordt gekenmerkt door vlaktes, depressies en dekzandkopjes, afgewisseld met langgerekte ruggen. Volgens de geomorfologische kaart¹¹ ligt het plangebied in een golvende dekzandvlakte (afbeelding 2.1, code 3L5). Uit het kaartbeeld van het Actueel Hoogtebestand van Nederland¹² (AHN) blijkt dat het plangebied in een relatief laag gedeelte van de golvende dekzandvlakte ligt (blauw tot blauw-groene kleur, afbeelding 2.2).

In het Holoceen (circa 11.755 jaar geleden tot heden) werd het klimaat warmer en vochtiger en is het landschap door geologische processen weinig veranderd. Het dekzand werd door de toenemende vegetatie vastgelegd en beken sneden in. De beken volgden vaak de natuurlijke laagten in het landschap, zoals de eerder gevormde dalen uit het Pleniglaciaal. In de omgeving van het plangebied loopt geen beek.

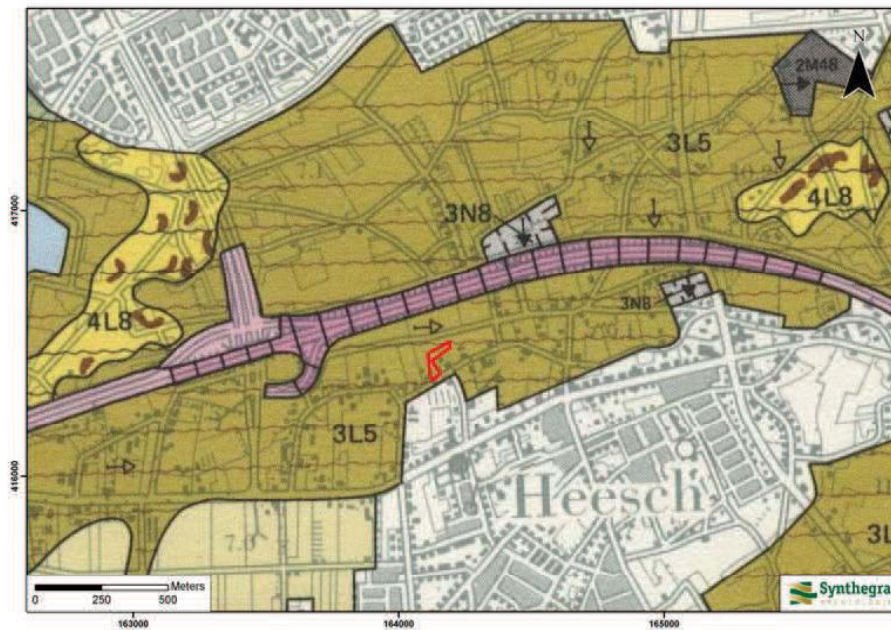
⁹ Berendsen 2004, 189.

¹⁰ Berendsen 2004, 190.

¹¹ Stiboka en RGD 1983, blad 45 's-Hertogenbosch.

¹² www.ahn.nl

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

LEGENDA

- 3L5 Golvende dekzandvlakte
- 3N8 Laagte ontstaan door afgraving
- 4L8 Lage landduinen met bijbehorende vlakten en laagten
- 2M48 Vlake ontstaan door afgraving of egalisatie

Afbeelding 2.1: Ligging van het plangebied op de Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000, aangegeven met het rode kader (Bron: Stiboka en RGD 1983, blad 45 's-Hertogenbosch).

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

LEGENDA

Rood	hoger dan 11,2 m+NAP
Oranje	9,2 – 11,2 m+NAP
Geel	8,2 – 9,2 m+NAP
Groen	7,1 – 8,2 m+NAP
Blauw	lager dan 7,1 m+NAP

Afbeelding 2.2: Ligging van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN), aangegeven met het rode kader (Bron: www.ahn.nl).

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

Bodem

Volgens de bodemkaart komen in het plangebied gooreerdgronden in leemarm en zwak lemig fijn zand voor (afbeelding 2.3, code pZn21). Dit bodemtype is kenmerkend voor laaggelegen gebieden met een relatief hoge grondwaterstand.

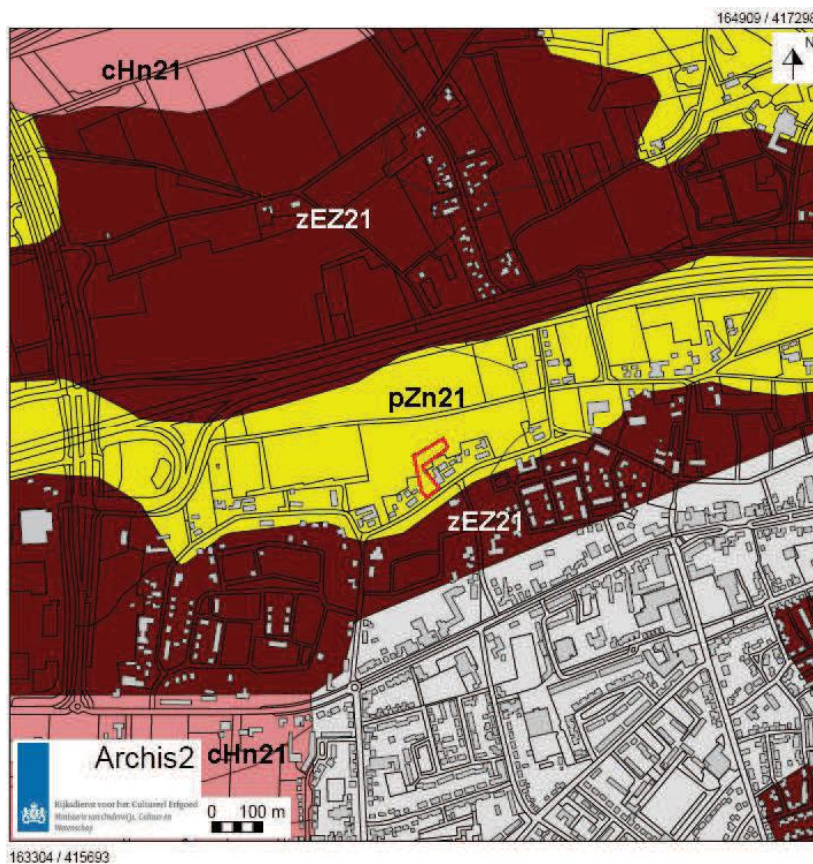
Gooreerdgronden worden gekenmerkt door een 30 tot 50 cm dikke, zwarte eerdlaag (Ap-horizont), die direct op de C-horizont ligt. De eerdlaag is vanwege de lage ligging en natte situatie onder natuurlijke omstandigheden ontstaan en is niet beïnvloed door menselijk handelen.¹³ Door het zuurstofarme milieu is de productie van organisch materiaal hoger dan de afbraak, waardoor in de loop van de tijd een eerdlaag ontstaat. Soms is een zwak ontwikkelde B-horizont (inspoelingshorizont) onder de eerdlaag aanwezig.

Op de bodemkaart staan de gemiddelde grondwaterstanden aangegeven met zogenaamde grondwatertrappen. Het plangebied wordt gekenmerkt door een relatief hoge grondwaterstand (grondwatertrap III). Dit betekent dat de gemiddeld hoogste grondwaterstand binnen 40 cm beneden maaiveld wordt aangetroffen en de gemiddeld laagste grondwaterstand tussen 80-120 cm beneden maaiveld.¹⁴

¹³ De Bakker en Schelling 1989, 147.

¹⁴ Stiboka 1976, 25.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

163304 / 415693

LEGENDA

pZn21 Gooreerdgronden
cHn21 Laarpodzolgronden
zEZ21 Hoge zwarte enkeerdgronden

Afbeelding 2.3: Ligging van het plangebied op de Bodemkaart van Nederland 1:50.000, aangegeven met het rode kader (Bron: www.archis2.archis.nl).

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

2.3 Archeologische waarden in en rondom het plangebied

In deze paragraaf wordt gekeken of binnen en rond het plangebied archeologische waarden bekend zijn. Hiervoor zijn de volgende bronnen binnen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, de voormalige RACM) geraadpleegd:

- het Centraal Archeologisch Archief (CAA)
- het Centraal Monumenten Archief (CMA)
- Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS II)

Daarnaast zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- Cultuurhistorische Waardekaart (CHW) van de provincie Noord-Brabant¹⁵

Volgens de IKAW (Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden) van de RCE geldt een lage archeologische trefkans (bijlage 2). De CHW de provincie Noord-Brabant kent aan het plangebied eveneens een lage archeologische verwachting toe. Deze kaarten zijn indicatief en zullen voor het opstellen van een gespecificeerd verwachtingsmodel worden genuanceerd en gepreciseerd, aangezien er niet uit blijkt wat de aard en ouderdom is van de te verwachten archeologische resten.

Uit de archieven en ARCHIS II van de RCE blijkt dat in het onderzoeksgebied geen archeologische monumenten, waarnemingen en onderzoeksmeldingen aanwezig zijn (bijlage 2). Uit de directe omgeving (binnen een straal van 300 m) zijn zeven waarnemingen en twee onderzoeksmeldingen bekend.

Monumenten, waarnemingen en onderzoeksmeldingen binnen een straal van 300 m van het plangebied:

Waarnemingsnummer 21.603

Ten noorden van het plangebied, op een afstand van 300 m, zijn een fragmenten van een handgevormde aardewerken pot aangetroffen. De vondst werd gedaan tijdens de bouw van een woning. Er werden geen crematieresten waargenomen uit de late ijzertijd. Er zou (ook) sprake zijn geweest van een mogelijk graf of grafheuvel waarop de woning is gebouwd. Llangs de Suggelaarsestraat, ten noordoosten van de vindplaats, zouden een paar begroeide 'bultjes' liggen die duiden op mogelijke overblijfsels van grafheuvels.

Waarnemingsnummers 21.605 en 21.606

Ten oosten van het plangebied zijn op een afstand van 200 tot 280 m verschillende fragmenten ijzertijdaardewerk aangetroffen. De hoeveelheden doen vermoeden dat het om een nederzettingsterrein gaat. De vondsten werden onder andere gedaan in een laatmiddeleeuwse waterput, gemaakt van een uitgeholde boomstam (waarnemingsnummer 21.606). Ten oosten daarvan werd eveneens een laatmiddeleeuwse boomstampot aangetroffen, samen met meerdere laatmiddeleeuwse aardewerkfragmenten (Pingsdorf, Ardenne, kogelpot aardewerk (waarnemingsnummer 21.605).

¹⁵ <http://brabant.esrinl.com/chw/>

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

Waarnemingsnummer 17.121

Op 250 m ten zuiden van het plangebied is bij de afbraak van een schuur een aanzienlijke hoeveelheid aardewerk uit verschillende perioden (van de ijzertijd tot en met de nieuwe tijd) aangetroffen. Er werden echter géén vondsten gedaan die uit de vroege middeleeuwen stammen.

Waarnemingsnummer 14.294

Vroegmiddeleeuws aardewerk werd aangetroffen op een afstand van 280 m ten westen van het plangebied. Het ging om Badorf aardewerk. Daarnaast werd ijzertijd aardewerk en aardewerk uit de Romeinse periode aangetroffen, alsook geglazuurd steengoed en verschillende fragmenten blauw- en roodbakend gedraaid aardewerk uit de late middeleeuwen.

Waarnemingsnummers 4.743 en 14.374

Ten noordwesten van het plangebied zijn op een afstand van circa 200 m zowel een fragment van een ruwwandige kookpot uit de Romeinse tijd en een fragment handgevormd aardewerk uit dezelfde periode (of late ijzertijd, Waarnemingsnummer 14.374) als een fragment laatmiddeleeuws aardewerk aangetroffen (Waarnemingsnummer 4.743).

Onderzoeksmeldingen 29.988 en 34.768

Ten oosten van het plangebied zijn door Bilan twee onderzoeken uitgevoerd op een terrein tussen de Monseigneur van Den Hurkiaan en de Kerkweg, op circa 300 m van het plangebied. Uit het bureauonderzoek bleek dat het plangebied op basis van de ligging in een gebied met relatief hooggelegen gooreerdgronden en hoge zwarte enkeerdgronden een middelhoge tot hoge archeologische verwachting heeft. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek werd aan het plangebied een (middel)hoge verwachting voor archeologische waarden vanaf de ijzertijd toegekend.

Uit het veldonderzoek bleek dat de bodem in het grootste deel van het plangebied kan worden geclassificeerd als hoge zwarte enkeerdgronden met een cultuurdek van 54 tot 86 cm, waarvan de bovenste 35 tot 55 cm recent is verstoord. De overgang van het cultuurdek naar de C-horizont was licht verstoord. In het zuidelijke deel van het plangebied, langs de Mgr. Van den Hurkiaan, werd onder het humeuze dek een beekerdgrond en/of aanwijzingen voor natte omstandigheden (beekafzettingen) aangetroffen. In het gebied werden aardewerkscherven aangetroffen die wijzen op bewoning vanaf de vroege middeleeuwen. Deze scherven werden in een begraven A-horizont aangetroffen, waardoor het uitgesloten is dat ze van elders zijn aangevoerd. Op basis van dit onderzoek blijft het plangebied een hoge verwachting houden voor in het bijzonder archeologische waarden vanaf de vroege middeleeuwen en werd een vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek aanbevolen (onderzoeksmelding 29.988). De proefsleuven zijn in mei 2009 aangelegd. De resultaten van dit onderzoek zijn nog niet in Archis opgenomen (onderzoeksmelding 34.768).

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

2.4 Historische ontwikkeling

Voor de historische ontwikkeling is historisch kaartmateriaal en relevante achtergrondliteratuur geraadpleegd, dat in onderstaande paragraaf is weergegeven.

Heesch wordt voor het eerst genoemd in een akte uit 1191 en wordt dan omschreven als *Heese*. Latere benamingen zijn *Heesche* en *Heesch*. De exacte betekenis is niet bekend, maar is mogelijk afgeleid van het woord *heester*, dat 'kreupelbos' of 'laaghout' betekent.¹⁶ Op het wapen van Heesch staan ook twee takken van struiken afgebeeld.

Het gebied rondom Heesch en Oss kent een ontginningsgeschiedenis waarvan de sporen tot in de vroege middeleeuwen teruggaan. In de vroege middeleeuwen nam men vanuit de beekdalen de meest vruchtbare plekken in de omliggende bossen in gebruik. Open plekken of 'laren' die aanwezig waren, dienden daarbij als uitgangspunt.¹⁷ De oude bosgronden in de omgeving waren relatief gemakkelijk te bewerken en hielden redelijk water vast. Door het kappen van bos werd het bouwland uitgebreid. De bewoningskernen of gehuchten kwamen veelal in een krans om de akkers te liggen.¹⁸

Waarschijnlijk is Heesch in de 13^e eeuw ontstaan uit verschillende kleinere gehuchten en heeft zich ontwikkeld vanuit de oude kern van Oss. Het oostelijk deel van Heesch begrensd dan ook nagenoeg het oudste gedeelte van Oss. Ook Berghem en Nistelrode hebben zich in de 13^e eeuw ontwikkeld vanuit de oude kern van Oss.¹⁹ Heesch had ook al vroeg een kerk. De 15^e eeuwse kerk die in 1868 afgebroken is, was de opvolger van een nog oudere kerk. Of Heesch in de vroege middeleeuwen reeds een (houten?) kerk bezat is niet bekend. Hoewel het plangebied ten zuiden van de Kerkweg ligt kan deze straatnaam ook van latere oorsprong zijn.

Sinds de middeleeuwen lag Heesch aan de doorgaande weg van Den Bosch naar Grave, de zogenaamde Ruitersweg, die doorliep in de richting van Hannover. Aan deze weg, bij de oude kerk, lagen in de middeleeuwen verschillende herbergen en het zogenaamde 'passantenhuis' waar arme reizigers en pelgrims onderdak konden krijgen. Van Oss is bekend dat het tijdens de Brabants-Gelderse oorlogen tussen 1387 en 1542 en in de daarop volgende Tachtigjarige Oorlog veel schade heeft geleden. Van Heesch is slechts bekend dat de hertog van Brunswijk in 1478 vanuit Grave plunderend naar Oss trok, en onderweg Heesch in brand stak.²⁰

Tussen 1814 en 1836 werd de Rijksweg aangelegd²¹ en in 1848 werd van de zandweg tussen Oss en Heesch een grindweg gemaakt. In 1855 werd de weg naar Nistelrode een verbeterd en kreeg de functie van provinciale weg. Mede door de opbloeiende akkerbouw in het laatste kwart van de 19^e eeuw en de oprichting van de exportslagerijen in Oss door Hartog en Van Zwanenburg in 1883, die veel inwoners uit Heesch in dienst nam, breidde het dorp zich uit.²²

¹⁶ Van Berkel en Samplonius 2006, 181.

¹⁷ De Bont 1993, 72.

¹⁸ Kolman, C., 1997, p. 40-41.

¹⁹ Cunen, J., 1935, p. 12-13.

²⁰ Cunen, J., 1935, p. 22.

²¹ www.bhic.nl

²² Cunen, J., 1935, p. 28-29.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

Op het verzamelplan uit begin 19e eeuw (afbeelding 2.4)²³ is duidelijk te zien dat er bebouwing aanwezig is in het zuidelijke deel van het plangebied. Het lijkt om een boerderijcomplex te gaan waarvan het oostelijke deel binnen het zuidelijke deel van het plangebied ligt. Ook in het westelijke deel van het plangebied is een kleiner gebouw te zien, mogelijk gaat het om een schuur. Ook elders aan de al bestaande Monseigneur van Den Hurkiaan zijn meerdere bebouwing aanwezig.

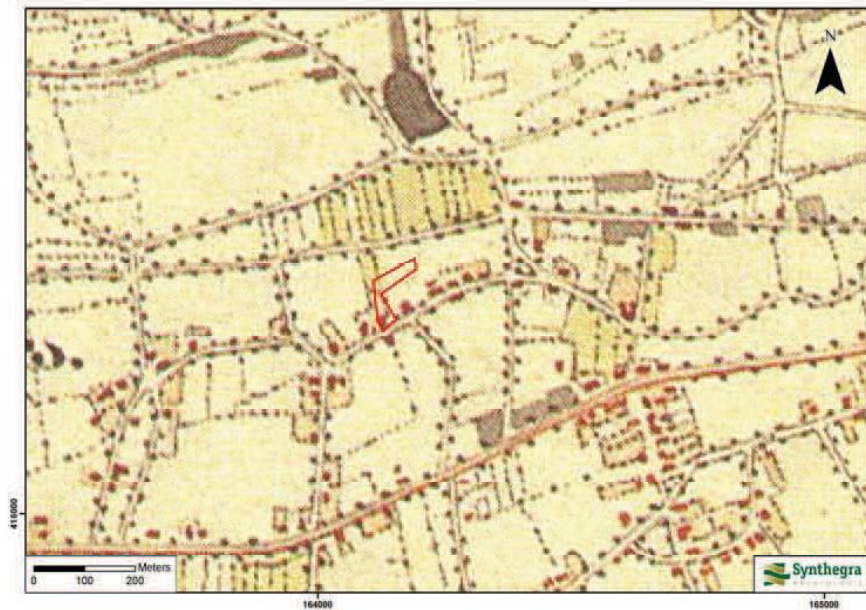
Afbeelding 2.4: Ligging van het plangebied op het verzamelplan uit begin 19^e eeuw, aangegeven met het rode kader. (Bron: www.watwaswaar.nl).

Op de kaart uit 1838-1857 (afbeelding 2.5) is te zien dat er twee gebouwen aanwezig zijn in het zuidelijke deel van het plangebied, aan de Monseigneur van Den Hurkiaan. Het gaat vermoedelijk om een woonhuis met een schuur. Aan zowel deze straat als de westelijke uitloper de Broekhoek en de centrale dorpsstraat Het Dorp ligt meerdere bebouwing. Het westelijke deel van het plangebied bestaat uit weiland of mogelijk tuin/erf en is niet meer bebouwd. Het noordoostelijke deel van het plangebied is in gebruik als bouwland.

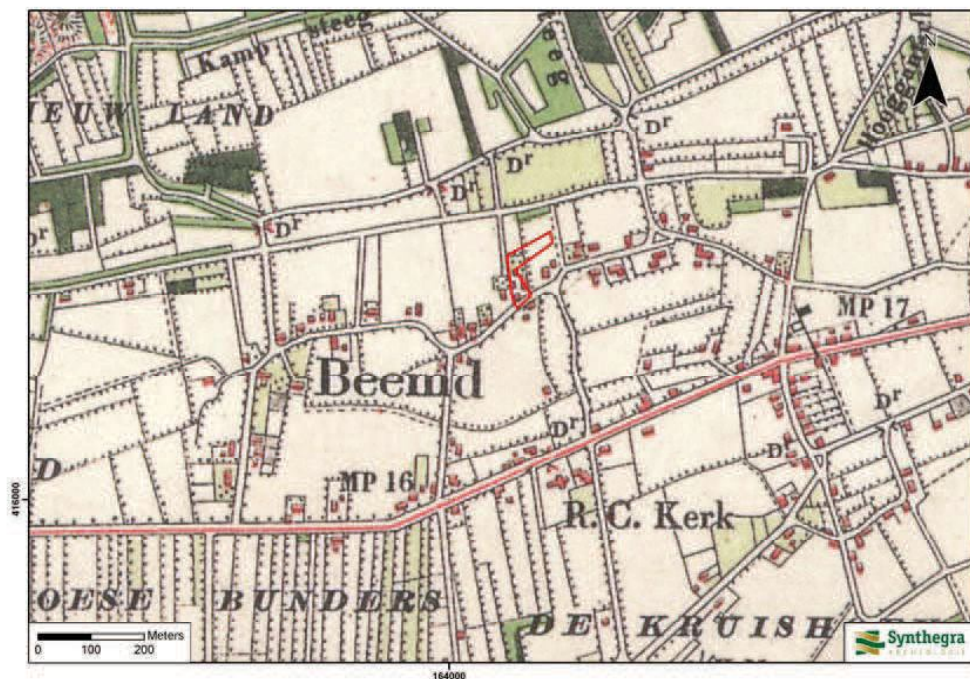
Op de kaart uit circa 1900 (afbeelding 2.6) is eveneens bebouwing aanwezig in het zuidelijke deel van het plangebied. Het westelijke deel van het plangebied is in gebruik als boomgaard en het noordoostelijke deel bestaat uit bouwland.

²³ www.watwaswaar.nl Gemeente Heesch. Verzamelplans zijn overzichtskaarten van meerdere minuutplans. Minuutplans zijn de oorspronkelijke kadastrale kaarten die zijn vervaardigd vanaf 1811 en 1812 in navolging van de Fransen o.l.v. Napoleon Bonaparte. Het zijn grondbeschrijvingen (kadasters) van de gemeenten met hierop aangegeven de percelen, perceelnummers en gebouwen.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

Afbeelding 2.5: Ligging van het plangebied op de kaart uit circa 1838-1857, aangegeven met het rode kader.
(Bron: Wolters Noordhoff Atlasproducties 1990, Zuid-Nederland, blad 22).

Afbeelding 2.6: Ligging van het plangebied op de kaart uit ca. 1900, aangegeven met het rode kader (Bron: Uitgeverij Nieuwland 2005, Noord-Brabant, blad 570).

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

2.5 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van bovenstaand bureauonderzoek is voor het plangebied een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld, waarvan de essentie is weergegeven in tabel 2.1.

Volgens de IKAW (Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden) van de RCE geldt een lage archeologische trefkans (bijlage 2). De CHW de provincie Noord-Brabant kent aan het plangebied eveneens een lage archeologische verwachting toe.

Het plangebied ligt naar verwachting relatief laag in een golvende dekzandvlakte, waar gooreerdgronden zijn ontwikkeld. Op grond van de ouderdom van het dekzand kunnen in het plangebied vindplaatsen aanwezig zijn vanaf het laat-paleolithicum tot en met de nieuwe tijd.

Het landschap heeft met name voor de prehistorische mens een belangrijke rol gespeeld in de keuze voor een bewoningsplaats. Als woon- en verblijfplaats kozen de jager-verzamelaars vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap, bij voorkeur in de buurt van water. Het plangebied ligt in een relatief laag gedeelte van de golvende dekzandvlakte en er zijn geen aanwijzingen dat in de omgeving beken hebben gelopen. Het plangebied vormde dus geen aantrekkelijke bewoningslocatie voor de jager-verzamelaars. Daarom is aan het plangebied een lage verwachting toegekend voor vuursteenvindplaatsen uit het laat-paleolithicum en mesolithicum.

In de loop van het mesolithicum vernatte het gebied door een stijging van de grondwaterstand en ontwikkelde zich de gooreerdgrond. In het neolithicum ontstond de landbouw en kreeg de bewoning geleidelijk een permanent karakter. Het plangebied was een laaggelegen, vochtig gebied en waarschijnlijk geen geschikte bewoningsplaats. Wel zijn in de directe omgeving van het plangebied veel losse vondsten gedaan uit de ijzertijd, Romeinse tijd en een aantal vroegmiddeleeuwse vondsten. Deze zijn met name aangetroffen ter plaatse van de flanken van de aanwezige enkeerdgronden. Om deze redenen wordt aan het plangebied een lage verwachting toegekend voor nederzettingsresten uit het neolithicum en de bronstijd, en een middelhoge verwachting voor nederzettingsresten uit de ijzertijd tot en met de vroege middeleeuwen.

De Monseigneur van Den Hurkiaan is één van de centrale wegen die net buiten de historische dorpskern van Heesch liggen. Uit de gegevens van het historisch kaartmateriaal komt naar voren dat sinds tenminste het begin van de 19e eeuw meerdere bebouwing langs deze weg aanwezig is. Mogelijk gaan eventuele voorgangers terug tot in de late middeleeuwen. Ook in het zuidelijke deel van het plangebied is sinds deze periode bebouwing aanwezig. In de directe omgeving van het plangebied zijn langs de Monseigneur van Den Hurkiaan meerdere bewoningssporen aangetroffen uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Op basis van deze gegevens geldt voor het plangebied een hoge verwachting voor de periode

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
 Projectnummer : S090228

Periode	Verwachting	Verwachte kenmerken vindplaats	Diepteligging sporen
laat-paleolithicum – mesolithicum	laag	Bewoningssporen, tijdelijke kampementen: vuursteen artefacten, haardkuilen	Onder de eerdlaag (vanaf 30-50 cm beneden maaiveld
neolithicum – bronstijd	laag	Nederzetting: cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen	
ijzertijd – vroege middeleeuwen	middelhoog	Nederzetting: cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen	
late middeleeuwen – nieuwe tijd	hoog	Nederzetting: cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen	Vanaf het maaiveld

Tabel 2.1: Archeologische verwachting per periode.

Bodemverstoring

Er zijn geen gegevens voorhanden dat binnen het plangebied bodemverstoring zou kunnen hebben plaatsgevonden. Het plangebied is momenteel geheel onbebouwd. Mogelijk kan de voormalige bebouwing voor verstoring hebben gezorgd.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Inleiding

Het doel van het archeologisch bureauonderzoek was het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Voor het plangebied geldt zowel een lage verwachting voor vuursteenvindplaatsen uit het laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum als voor nederzettingsresten uit het neolithicum tot en met de bronstijd. Voor de periode ijzertijd tot en met de vroege middeleeuwen geldt een middelhoge verwachting en voor resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd geldt een hoge verwachting.

3.2 Conclusies / beantwoording onderzoeksvragen

- *Wat is de opbouw van de ondergrond en het verwachte bodemtype?*
In de diepere ondergrond van het plangebied bevinden zich fluvioperiglaciale afzettingen (Formatie van Bortel). Deze afzettingen zijn later bedekt met dekzand (Laagpakket van Wierden, Formatie van Bortel). Het plangebied ligt in een golvende dekzandvlakte met als bodemtype gooreerdgronden.
- *Worden archeologische vindplaatsen in het onderzoeksgebied verwacht?*
Er worden resten verwacht uit de perioden ijzertijd tot en met de nieuwe tijd.
- *Wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?*
Op basis van het bureauonderzoek kan er een breed scala aan archeologische resten binnen het plangebied verwacht worden, zoals nederzettingsterreinen. Deze kunnen in grootte variëren van enkele vierkante meters tot meer dan een hectare.
- *In hoeverre worden eventueel aanwezige archeologische resten bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling van het gebied?*
Uitgaande van een standaard funderingsdiepte van tenminste 80-90 cm beneden maaiveld kunnen eventueel aanwezige archeologische resten worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling van het gebied. Resten worden verwacht vanaf het maaiveld.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

3.3 Aanbevelingen

Op grond van de resultaten van het onderzoek wordt voor het plangebied een vervolgonderzoek in de vorm van een booronderzoek geadviseerd.

Het doel van het booronderzoek is het toetsen van het opgestelde verwachtingsmodel door de intactheid van de bodemopbouw vast te stellen en de eventueel aanwezige archeologische resten en/of vindplaatsen te inventariseren.

Op basis van het verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek en aan de hand van de richtlijnen van de provincie Noord-Brabant, wordt de volgende methode van onderzoek aanbevolen.

Geadviseerd wordt om een booronderzoek uit te voeren met een boordichtheid van 16 boringen per ha. Hiermee is het onderzoek verkennend voor vuursteenvindplaatsen uit de steentijd en karterend voor nederzettingen uit de latere perioden. Aangezien het plangebied circa 4.100 m² groot is, zullen in totaal 7 boringen worden gezet.

De volgende onderzoeksvragen zullen door middel van het veldonderzoek, indien mogelijk, worden beantwoord:

- Wat is de opbouw van de ondergrond en is het bodemprofiel intact?
- Zijn archeologische vindplaatsen in het onderzoeksgebied aanwezig?
- Wat is te zeggen over de horizontale en verticale verspreiding van de archeologische waarden?
- Wat is de vermoedelijke aard en datering van de archeologische resten?
- In hoeverre worden eventueel aanwezige archeologische resten bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling van het gebied?

Voor zover de terreinomstandigheden (bebouwing, verhardingen, begroeiing etc.) het toelaten, zal een boorgrid van 25 x 25 m worden gebruikt. Voor een optimale verdeling van de boringen verspringt het beginpunt van een raai 12,5 m ten opzichte van de naastgelegen raai. De exacte locaties van de boringen zullen worden ingemeten met een meetlint.

Er wordt geadviseerd te boren met een Edelmanboor met een diameter van 15 cm, eventueel aangevuld met guts van 3 cm doorsnede. De boringen worden uitgevoerd tot minimaal 25 cm in de C-horizont. Het opgeboorde sediment zal worden gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 4 mm of zal worden verbrokkeld en versneden en geïnspecteerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren. De boringen worden lithologisch beschreven conform de NEN 5104²⁴ en bodemkundig²⁵ geïnterpreteerd.

Bovenstaand advies vormt een zogenaamd selectieadvies. De resultaten van dit onderzoek zullen namelijk eerst moeten worden beoordeeld door het bevoegd gezag (gemeente Bernheze), die vervolgens een selectiebesluit neemt.

²⁴ NEN 5104 1989.

²⁵ De Bakker en Schelling 1989.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

Literatuur en kaarten

Literatuur

- Bakker de, H en J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*. Staring Centrum, Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land*. Van Gorcum, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2005: *Landschappelijk Nederland*. Van Gorcum, Assen.
- Cunen, J., 1935: *Geschiedenis van Heesch*, Oss.
- CvAK (College voor de Archeologische Kwaliteit), 2006: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1*.
- Kolman, C., B. Olde Meierink en R. Stenvert, 1997: *Monumenten in Nederland. Noord-Brabant*, Zeist en Zwolle.
- Mulder de, E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten
- NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut), 1989: *Geotechniek - Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer , 2006a: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1*. SIKB, Gouda.
- Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer, 2006b: *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek (aanvulling op de KNA 3.1)*. SIKB, Gouda.
- Stiboka (Stichting voor Bodemkartering), 1976: *Bodemkaart van Nederland schaal 1:50.000, toelichting bij de kaartbladen 45 Oost 's-Hertogenbosch en 46 West en Oost Vierlingsbeek*. Wageningen.

Kaarten

- NITG-TNO, 2006: *Geologische overzichtskaart van Nederland 1:600.000* (<http://dinoloket.nitg.tno.nl>)
- Stiboka (Stichting voor Bodemkartering) en RGD (Rijks Geologische Dienst), 1983: *Geomorfologische kaart van Nederland schaal 1:50.000, blad 45 's-Hertogenbosch*. Wageningen/Haarlem.
- Uitgeverij Nieuwland, 2005, *Grote Historische Atlas van Noord-Brabant, ca. 1905*, schaal 1:25.000, Tilburg.
- Wolters Noordhoff Atlasproducties, 1990: *Grote Historische Atlas van Nederland; 4. Zuid-Nederland 1838–1857*, schaal 1:50.000, Groningen.

Project : Bureauonderzoek , Mgr. Van den Hurkiaan te Heesch
Projectnummer : S090228

Internet

www.ahn.nl

www.archis2.archis.nl

<http://brabant.esrinl.com/chw/>

www.bhic.nl

www.nitg.tno.nl

www.watwaswaar.nl

Bijlagen:

**Bijlage 1: Overzicht van relevante geologische en archeologische
 tijdvakken**

Overzicht geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom in jaren	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie						
	Kwartair	Laat	Pleistoceen			Holoceen		1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)		Formatie van Kreftenheye	Formatie van Boxtel	Formatie van Beegden
11.755						Laat	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2			
12.745			Allerød (warm)										
13.675			Vroege Dryas (koud)										
14.025			Bølling (warm)										
15.700			Laat-Pleniglaciaal										
29.000			Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Midden-Pleniglaciaal	3	4							
50.000				Vroeg-Pleniglaciaal									
75.000				Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	5a								
			5b										
			5c										
			5d										
115.000			Eemien (warme periode)		5e	Eem Formatie							
130.000			Saalien (ijstijd)		6	Formatie van Drente							
370.000		Midden	Midden	Holsteinien (warme periode)		Formatie van Urk	Formatie van Sterksel						
410.000				Elsterien (ijstijd)									
475.000				Cromerien (warme periode)									
850.000				Pre-Cromerien									
2.600.000		Vroeg	Vroeg										

Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden			
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd			
-1500				Vb1		Middeleeuwen			
-450				Va		Romeinse tijd			
0		Midden	Subboreaal koeler droger	IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk>1% invloed landbouw (granen)	IJzertijd			
-800	815			IVa		Bronstijd			
-2000	2650					Neolithicum			
	3755	Vroeg	Atlanticum warm vochtig	III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol				
-4900	5000					Mesolithicum			
-5300							Boreaal warmer	II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es
	7020	I	eerst berk en later den overheersend						
-8800	8000			Laat-Pleistoceen Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat- Glaciaal)	Late Dryas			
	8240					Allerød	LW II	dennen- en berkenbossen	
	9000	Vroege Dryas	LW I			open parklandschap			
		Bølling		open vegetatie met kruiden en berkenbomen					
	8800	Midden-Pleistoceen	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)		perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	Laat-Paleolithicum			
	11.755						Vroeg-Weichselien (Vroeg- Glaciaal)		perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap
	12.745								
	13.675	Saalien (ijstijd)							
	14.025								
	15.700								
	35.000								
	75.000								
	115.000								
	130.000								
	300.000								

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenberghe (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Bijlage 2: Combinatiekaart IKAW, AMK en ARCHIS-waarnemingen

Legenda

Vondsten per periode

Paleolithicum

Neolithicum

Bronstijd

IJzertijd

Romeinse tijd

Middeleeuwen

Nieuwe tijd

Onbekende tijd

onderzoeksmeldingen

Archeologisch monument + monumentnummer

Terrein van archeologische betekenis

Terrein van archeologische waarde

Terrein van hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

archeologische verwachting

trefkans

hoog (water)

middelhoog (water)

laag (water)

water

hoog

middelhoog

laag

zeer laag

niet gekarteerd

onbekend

begrenzing plangebied

S090228_IKAW_Combi_11022009_JH_1.0

